

СОВЕТ ҲУКУМАТИНИНГ ДИНГА МУНОСАБАТИ ВА УНИНГ ЗАРАРЛИ
ТОМОНЛАРИ

Олломурадов Нурали Ёқуб ўғли

ТерДУ магистр

Аннотация. *Ўзбекистон Республикаси ўз мустақилликни қўлга киритгач, маънавий-марифий ҳаётда ижобий туб бурилиш юз берди. Шу жумладан, ўзбек халқининг бой давлатчилик тарихи унинг моддий ва манавий меросини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилиши имконияти пайдо бўлди. Янги Ўзбекистон тарихининг кейинги йилларида амалга оширилаётган ислохотлар натижасида очиқлик, ошкоралик ва диний қадриятларнинг замон талаблари доирасида тикланиши туфайли илмий тадқиқот объекти сифатида кенг ўрганилаётган тадқиқ этилаётган даврларидан бири ҳам бу Совет даврининг дин ва диний қадриятларга бўлган муносабати тарихидир.*

Калит сўзлар: *Совет Иттифоқи, Ўзбекистон ССР, Ислом, болшевик, масжид, атеизм, Бухорода, Мир Араб, Ўрта Осиё, компартия.*

Кириш: XX асрнинг 20-30-йилларида совет ҳокимиятининг ижтимоий-иқтисодий ва маданий сиёсати соҳасидаги маъмурий-буйруқбозлик тизимини қарор топтиришга қаратилган кескин ўзгаришлари жамиятда барча табақалар сингари диний уламоларга ҳам катта зарба берди. Диндорлар ва дин аҳлларига қилинган ошқора тажовуз узоқ вақт ўзларини ўнглай олмайдиган даражада салбий таъсир килди.

Асосий қисм: Совет Иттифоқида Ислом иккинчи энг йирик дин бўлган. Иттифоқ таркибига кирган 15 республиканинг олтитасида, яъни Озарбайжон ССР, Тожикистон ССР, Туркменистон ССР, Қирғизистон ССР, Қозоғистон ССР ҳамда Ўзбекистон ССРда мусулмонлар асосий аҳоли гуруҳини ташкил қилган. Шунингдек, Волга ва Урал дарёлари соҳилларида ҳамда Россия СФСРнинг шимолий Кавказ худудида кўплаб мусулмонлар яшаган [1].

Совет Иттифоқини тузишда болшевиклар собиқ Россия империясининг барча худудларини сақлаб қолишга уринди. Натижада Ислом кенг тарқалган худудларда коммунизм ўрнатиш уринишлари қаршиликка дучор бўлди. Болшевиклар бошида Совет ҳокимияти ҳали чуқур ўрнашмагани ҳамда мусулмонлар орасида инқилоб ғояларини тарғиб қилиш истаги туфайли Исломга қарши кескин курашмади. Аммо собиқ Россия Империясининг чекка худудларида совет ҳокимияти ўрнатилганидан кейин, 1930-йилларга келиб болшевиклар кўп сонли масжидларни ёпди ва бузиб ташлади, кўплаб имом ва дин пешволарини қирғин қилди. 1930-йиллар якунигача мусулмон таълим тизимлари тугатилди, араб ёзувидаги кўплаб диний манбалар йўқ қилинди [2].

Совет Иттифоқи ҳукумати фаол тарзда атеизмни тарғиб қилди. Шундай бўлса-да, юқорида тилга олинган олти мусулмон мамлакатда аҳоли дин амалларини

бажаришига қисман рухсат берилди. Йирик шаҳарларда масжидлар ўз фаолиятини давом эттирди, аммо уларнинг сони 1917-йилда 25 мингга ташкил қилган бўлса, 1970-йилларга келиб бу кўрсаткич 500 га тушиб қолди. Иккинчи жаҳон урушидан кейинги йилларда динга қўйилган чекловлар нисбатан юмшатилади. 1946-йил Бухорода Мир Араб мадрасаси фаолияти тикланди. 1946—1956 ва 1961—1989-йилларда ушбу мадраса Совет Иттифоқидаги ягона исломий ўрта таълим муассасаси бўлган [3].

1980-йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб фаол тарзда илмий атеизмни тарғиб қилиш ҳаракатларидан воз кечилди ва диний чекловларнинг айримлари бекор қилинди. Айнан шу даврда аввал ёпилган масжидлар очилди, Қуръон Ўрта Осиё халқлари тилларига таржима қилинди. Хусусан, Ўзбекистон ССРда „Шарқ юлдузи“ журналида Қуръоннинг Алоуддин Мансур қилган ўзбекча таржимаси чоп этилди. 1989-йил совет ҳукумати Уфа ва Боку шаҳарларида оз сонли имомлар таҳсил олишига изн берилишини эълон қилди [4].

1980-йиллар якунига келиб Совет Иттифоқида 45-50 миллион одам ўзини мусулмон деб ҳисоблаган. Бунга қарамасдан, масжидлар сони 500 дан ошмади, расман рўйхатдан олинган масжид ва мадрасалар ташқарисида диний фаолият ман этилди. Расмий диний муассасалар фаолиятини совет ҳукумати тузган тўрт диний бошқарма назорат қилди. Ўрта Осиё ва Қозоғистон, Европа Совет Иттифоқи ва Сибир ҳамда Шимолий Кавказ ва Доғистон мусулмонлари диний бошқармалари сунний мусулмонлар фаолиятини назорат қилди, Кавказorti мусулмонлари диний бошқармаси эса ҳам суннийлар, ҳам шиалар диний фаолиятини назорат қилди. Совет Иттифоқидаги мусулмонларнинг 90 фоизи сунний бўлган, қолган 10 фоизи шиа бўлиб, улар асосан Озарбайжон ССРда истиқомат қилган Советлар ҳукумати ва компартия Туркистонда октябр ҳарбий тўнтаришини амалга оширган биринчи кундан бошлаб халқимизнинг миллий-диний кадрларини ғоят қилиш йўлини тутди. Бу моҳиятан тушунарли ҳолдир. Чунки, қизил мустамлакачилар халқимизни миллий ва диний маънавиятини ўзгартирмасдан туриб бу ўлкада узоқ муддатда ҳукмронлик қила олмасликларини яхши билар эдилар. Аммо бу ишни болшевиклар бирданига эмас, айёрларча, аста-секин ва босқичма-босқич амалга ошириб бордилар.

Россия Совет Республикаси ХК совети 1917-йил, 20-ноябрда эълон қилган ва В.И.Ленин имзолаган «Россия ва Шарқнинг барча мусулмон меҳнаткашларига» мурожаатида: «Сизнинг дин ва урф-одатларингиз... бундан буён эркин ва дахлсиз...» деб эълон қилинди [5].

1918-йил, 23-ноябрда эса В.И.Ленин имзоси билан черковни давлатдан ва мактабни черковдан ажратиш ҳақида декрет эълон қилинди. Бу декрет РСФСР ва СССР Конституциялари асосида тузилган Ўзбекистон ССРнинг 1927- ва 1937-йилларда қабул қилинган Конституциялари учун асос қилиб олинди ва виждон эркинлиги ғояси илгари сурилди. Амалда эса мутлақо бошқа қонунлар ҳукмронлик қилди. Лениндан кейинги иккинчи киши ҳисобланган Тротский болшевикларнинг динга қарши кураш тадбирларини бузиш борасида кўпгина бемаънилиқлар, тутуриқсизликлар қилган. Дастурга кўра динга қарши кураш маориф, маърифат,